

UNIUNEA EUROPEANĂ

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

MINISTERUL
EDUCAȚIEI ȘI
CERCETĂRII
ȘTIINȚIFICE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Investește în oameni !

FONDUL SOCIAL EUROPEAN

Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013

Axa prioritară nr.1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”

Domeniul major de intervenție 1.5 “Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării”

Titlul proiectului: **“Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”**

Beneficiar: **Academia Română**

Numărul de identificare al contractului: POSDRU/159/1.5/S/136077

Raport științific de cercetare doctorală

Tutore îndrumător:

Titlu științific Prenume NUME

Doctorand:

Prenume NUME

București, 2015

UNIUNEA EUROPEANĂ

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

MINISTERUL
EDUCAȚIEI ȘI
CERCETĂRII
ȘTIINȚIFICE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

STRUCTURA DIALECTALĂ A DACOROMÂNEI PE BAZA ALRR. SINTEZĂ

Tutore îndrumător:

Prof. Univ. dr. Gabriela PANĂ DINDELEGAN

Doctorand:

Carmen-Irina FLOAREA

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului “Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

București, 2015

CUPRINS

INTRODUCERE	3
CAPITOLUL 1. STRUCTURA DIALECTALĂ A DACOROMÂNEI. ISTORICUL PROBLEMEI	
1.1 ÎNCEPUTURILE DIALECTOLOGIEI ROMÂNEȘTI.....	6
1.2 ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN (ALR).....	7
1.3 ALTE ORIENTĂRI	8
1.4 NOUL ATLAS LINGVISTIC PE REGIUNI – NALR.....	14
CAPITOLUL AL 2-LEA PREZENTAREA ALRR. SINTEZĂ	16
2.1 GENERALITĂȚI.....	16
2.2 IMPORTANȚA ATLASULUI SINTEZĂ PENTRU CERCETAREA NOASTRĂ.	16
2.3 TRADIȚIA ATLASELOR ROMÂNEȘTI ȘI CONTEXTUL APARIȚIEI ALRR. SINTEZĂ.....	17
2.4 PREZENTAREA VOLUMULUI I.....	18
2.5 PREZENTAREA VOLUMULUI II	19
CAPITOLUL AL 3-LEA ARII FONETICE ÎN ALRR. SINTEZĂ	20
3.1 GENERALITĂȚI.....	20
3.2 REPARTIȚIA LUI U FINAL	
CAPITOLUL AL 4-LEA ARII LEXICALE ȘI HĂRȚI MOTIVAȚIONALE ÎN ALRR. SINTEZĂ	28
4.1 ASPECTE GENERALE.....	28
4.2 PRIMELE ARII LEXICALE FOLOSITE ÎN DELIMITAREA STRUCTURII DIALECTALE A DACOROMÂNEI.....	28
4.3 ARII LEXICALE ÎN ALRR. SINTEZĂ.....	29
4.4 PROBLEMATICA SPECIALĂ A HĂRȚII <i>FRĂȚĂNE</i>	31
4.5 HĂRȚI MOTIVAȚIONALE	
4.5.1 Cadru teoretic	35
4.5.2 Harta ȚEASTĂ.....	36
4.5.3 Harta CUCUI	36
4.5.4 Harta CREȘTET	42
4.5.5 Harta SAȘIU.....	43
CONCLUZII	45
BIBLIOGRAFIE	46

INTRODUCERE

REZUMAT

Limba română este o limbă unitară, atât la nivelul celor patru dialecte ale ei, cât și la nivelul fiecărui dialect în parte. În mod paradoxal, această unitate deosebită a limbii a dat naștere unor interpretări diferite în ceea ce privește varietățile ei. Dacă problema celor patru varietăți de bază, a celor patru dialecte: dacoromân, aromân, meglenoromân și istroromân, a fost depășită, problema repartiției dialectale a dacoromânei nu a fost soluționată în mod unitar. Principala cauză a diferențelor de opinii asupra delimitării structurii dialectale a dacoromânei este lipsa unor criterii stricte pentru delimitarea ariilor lingvistice. Pe parcursul încercării de a stabili subdiviziuni ale dacoromânei, cercetătorii au căutat să stabilească diverse criterii care să-i ajute în și au constatat că utilizarea unor „criterii diferite dau naștere unor clasificări diferite”¹. În același timp terminologia folosită nu este una unitară. I. Gheție semnaleză o „confuzie terminologică deplină”² iar V. Rusu constată că „termenii folosiți de unii cercetători au sensuri specializate care se delimitează prin context”³ Termenii folosiți în dialectologia românească pentru denumirea varietăților teritoriale sunt: *d i a l e c t*, *s u b d i a l e c t*, *g r a i*, *s u b g r a i*⁴.

Pornind de la materialul dialectal sintetizat pe hărțile *Atlasului Lingvistic Român pe Regiuni. Sinteză*, ne propunem în cercetarea noastră o reinterpretare a considerațiilor făcute asupra repartiției subunităților dialectului dacoromân, considerând de un real folos imaginea globală pe care ne-o oferă acest atlas, ce valorifică cercetări mult mai recente decât cele pe care s-au bazat analizele anterioare.

Caracterul unitar al limbii române atât la nivelul celor patru dialecte, cât și la nivelul graiurilor, au împiedicat o delimitare netă a granițelor în interiorul dacoromânei, de exemplu. Cercetătorii au luat în discuție diferite fenomene, fonetice, morfologice, lexicale, încercând să stabilească ceea ce este definitiv pentru caracterizarea unui anumit grai.

¹ Todoran 1961:50.

² Gheție 1964: 320.

³ Rusu 1969: 216.

⁴ Tratat 1984: 123 ș.u.

Cercetarea noastră va aborda problematica delimitării subdiviziunilor dacoromânei pornind de la datele cuprinse în cel mai recent atlas lingvistic al dacoromânei – *ALRR. Sintează*, lucrare aflată în curs de elaborare la Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” de către o echipă din care fac parte încă din anul 2000.

În cercetarea pe care ne-o propunem, avem privilegiul de a beneficia de rezultatele unor cercetări recente, ale caror rezultate sunt reunite în *Atlasul lingvistic pe regiuni. Sintează*. Acesta ne oferă o imagine globală asupra dacoromânei actuale, înlesnind aprofundarea problematicii repartiției dialectale. Rețeaua *ALRR. Sintează* este de trei ori mai deasă decât cea din ALR și cuprinde inclusiv date lingvistice de pe teritoriul Republicii Moldova. În același timp oferă posibilitatea unor cercetări comparative întrucât cuprinde și toate punctele din rețeaua ALR și putem urmări evoluția în timp a unor fenomene lingvistice, din perspectiva unor concepte ca dinamica limbii, inovația lingvistică, schimbarea lingvistică. Exemplificativă în acest sens este încercarea noastră de a urmări evoluția în timp a termenului *frățâne*, (*Aria de răspândire și sensurile lui FRĂȚĂNE*, în *Cuvinte potrivite. Omagiu Maria Marin, 2013*) atât la nivel semantic cât și din punctul de vedere al repartiției geografice, pe baza datelor din ALR și din ALRR. *Sintează*: Am constatat cu această ocazie ca aria de răspândire a termenului este mult diferită de cea din ALR, în timp ce câmpul semantic a fost îmbogățit. O eventuală anchetă dialectală ar putea verifica situația prezentă și ar ajuta la stabilirea statutului actual al cuvântului.

De asemenea în articolul (*Copilul merge) de-a bușilea. Comentariu lingvistic pe baza ALRR. Sintează* (în *Fonetică și Dialectologie, 2012*) am evidențiat câteva arii lexicale și tendințe actuale în graiurile dacoromâne.

În *Arii de repartiție pentru -u final (Fonetică și Dialectologie 2015)* am încercat să stabilim limitele unui fenomen care părea să diferențeze graiurile dacoromânei, dar care pe hartile din *ALRR. Sintează* marchează mai degrabă dimensiunile unității dialectului dacoromân, decât tendințele de separare.

Asemenea cercetări vom face și asupra altor fenomene surprinse în atlas, corelate în același timp cu informații extrase din textele dialectale, glosare regionale sau monografii dialectale. *Atlasul-sintează* este o lucrare unică la nivel romanic, iar limba română este singura, între limbile romanice, care, în mai puțin de un secol, dispune de trei atlase lingvistice consacrate graiurilor în ansamblu.

Dialectologia românească a fost întotdeauna aliniată cercetării europene. Vom încerca și în cazul de față să ne asimilăm anumite orientări europene, urmărind direcțiile în care se derulează cercetările similare în spațiul european, pornind în primul rând de la *Atlasul Lingvistic Romanic* și *Atlasul Limbilor Europei*, proiecte europene în care este

implicata și o echipă de la Institutul de lingvistică, prin departamentul de Dialectologie și Onomastică. De asemenea, colaborarea cu universitățile și alte instituții de cercetare europene, ne vor ajuta să avem o viziune unitară asupra unei regiuni din spațiul mai vast al romanității, atât din punct de vedere geografic, cât și științific. Este cunoscut interesul pe care Uniunea Europeană, prin instituțiile sale competente, îl acordă în ultimul timp limbilor și comunităților regionale, ca modele culturale integrate cu specificitatea lor în cadrul mai larg al unei comunități extinse.

ALE (Atlas Lingarum Europae) și AliR (Atlas linguistique roman) au redefinit conceptele de graniță și arie lingvistică, urmărind în demersul științific găsirea afinităților profunde mai degrabă decât a divergențelor, dincolo de granițe și arii lingvistice și culturale închise se caută elementele care apropie diversele idiomuri fie ele din aceeași familie lingvistică sau nu. Din această perspectivă au fost promovate hărțile motivaționale care surprind straturile motivațiilor ce stau la baza definiției anumitor noțiuni.

În analiza hărților din *ALRR. Sinteza* CUCUI și SAȘIU am surprins motivațiile ce devin tot mai transparente într-o analiză complexă ce are la bază o hartă sintetică ce oferă imaginea de ansamblu a dialectului și nu imagini fragmentate, ceea ce la nivel regional este considerat nemotivat, netransparent devine transparent prin raportarea la nivel național, în cazul nostru, oferind soluții atât pentru lingvistica istorică, cât și pentru lexicologie sau dialectologie.

Structura tezei noastre va cuprinde 4 capitole: 1. Istoricul problematicei 2. Reevaluarea anumitor fenomene considerate definiții pentru delimitarea graiurilor dacoromânei, fenomene fonetice, morfologice, lexicale, pe baza hărților din *ALRR. Sinteza* 3. Abordarea hărților din *ALRR. Sinteza* din perspectiva analizei motivaționale, pornind de la analiza câmpului semantic al maladiilor și defectelor umane; 4. Vom formula concluziile asupra structurii dialectale a dacoromânei, urmărind în același timp fenomenele diferențiatore, cât și pe cele unificatoare.